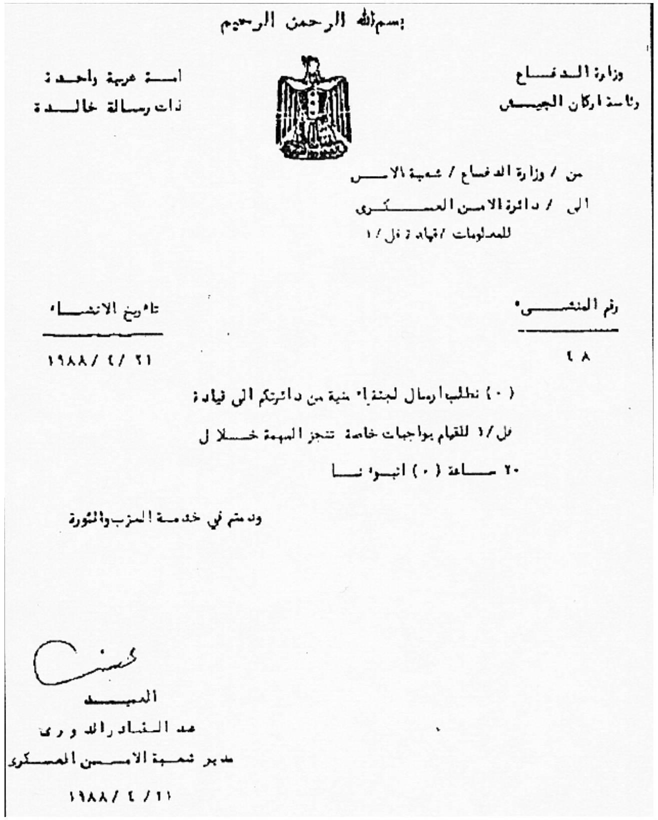
بسم الله الرحمن الرحيم

وزارة الدفاع
رئاسة اركان الجيش

امة عربية واحدة
ذات رسالة خالدة

من / وزارة الدفاع / شعبة الامن
الى / دائرة الامن العسكري
للمعلومات / قيادة ق ل / ١

رقم المنشىء: ٤٨
تاريخ الانشاء: ٢١/ ٤/ ١٩٨٨

(٠) نطلب ارسال لجنة امنية من دائرتكم الى قيادة ق ل /١ للقيام بواجبات خاصة تنجز المهمة خلال ٢٠ ساعة (٠) انتهى

ودمتم في خدمة الحزب والثورة

العميد
عبد الستار الدوري
مدير شعبة الامن العسكري
١١/ ٤/ ١٩٨٨

یاسای بزربووەکان لە هەڵمەتەکانی لەناوبردنی بە کۆمەڵی گەلی کوردستانی عێراق

بەناوی خوای بەخشندە و میهرەبان

بەناوی گەل

ئەنجوومەنی نیشتمانی کوردستانی عێراق

ژمارەی بڕیار: ٥

مێژووی بڕیار: ١٩٩٩/٤/٢٨

بڕیار

پشت بەو دەسەڵاتەی کە بە پێی بڕگە (٣)ی مادده (٢) لە یاسای ژمارە (١٠) ساڵی ١٩٧٧ پێمان دراوە و لەسەر ئەو بنەمایەی کە ئەنجوومەنی نیشتمانی کوردستانی عێراق لە دانیشتنی ڕۆژی ١٩٩٩/٤/٢٤یدا یاسا کاری کرد وە بڕیاری دەرهێنانی ئەم یاسایەمان دا:

ژمارە (٣)ی ساڵی ١٩٩٩

یاسای بزربووەکان لە هەڵمەتەکانی لەناوبردنی بەکۆمەڵی گەلی کوردستانی عێراق

ماددەی یەکەم: حوکمەکانی ئەم یاسایەی بزربووەکان ئەم حاڵەتانەی خوارەوە دەگرنەوە:

١- ئەوانەی لە ماوەی هەڵمەتی کۆچ پێ کردنی کوردە فەیلییەکان لە لایەن حکومەتی ناوەندی عێراقەوە لە ساڵی ١٩٨٠دا بزر بوون، ١٩٨٠/١٢/٣١ بە مێژووی جاڕدانی بزربوونیان دادەنرێ و گەڕان بەدوای چارەنووسیان لە ڕووی هۆیەکانی و کات و مەبەستەکەی بە تێپەڕبوونی چوار ساڵ بەسەر بزربوونیاندا کۆتایی هاتووە.

٢- ئەوانەی لە ماوەی هەڵمەتی لەناوبردنی کوردە بارزانییەکان لە لایەن حکومەتی ناوەندی عێراقەوە لە ساڵی ١٩٨٣دا بزر بوون و ڕۆژی ١٩٨٣/١٢/٣١ بە مێژوویەک دادەنرێ بۆ جاڕدانی بزربوونیان و گەڕان بەدوای چارەنووسیاندا لە ڕووی هۆیەکانی و کات و مەبەستەکەی بە تێپەڕبوونی چوار ساڵ بەسەر بزربوونیاندا کۆتایی هاتووە.

٣- ئەوانەی لە ماوەی هەڵمەتی لەناوبردنی خەڵکی شاری هەڵەبجەی شەهید بەچەکی کیمیایی لە لایەن حکومەتی ناوەندی عێراقەوە کە لە ١٩٨٦/٣/١٦دا بزربوون و، ڕۆژی کارەساتەکە بە مێژوویەک دادەنرێ بۆ جاڕدانی بزربوونیان و گەڕان بەدوای چارەنووسیان، لەڕووی هۆیەکانی و کات و مەبەستەکەی، بە تێپەڕبوونی چوار ساڵ بەسەر بزربوونەکەیاندا کۆتایی هاتووە.

٤- ئەوانەی لە ماوەی هەڵمەتی لەناوبردن، کە پێیان دەگوترێ (ئەنفال)، لە ساڵی ١٩٨٨دا بزر بوون، ١٩٨٨/١٢/٣١ بە مێژوویەک دادەنرێ بۆ جاڕدانی

بزربوونیان و گەڕان بەدوای چارەنووسیان، لە ڕووی هۆیەکانی و کات و مەبەستەکەیان، بەتێپەڕبوونی چوار ساڵ بەسەر بزربوونەکەیاندا کۆتایی هاتووە.

٥- ئەوانەی لە ماوەی ڕاپەڕینەکەی ئاداری ١٩٩١ و کۆڕەوە میلیۆنییەکەی کە بەدوای داهات بزربوون، ١٩٩١/١٢/٣١ بە مێژوویەک دادەنرێ بۆ جاڕدانی بزربوونیان و گەڕان بەدوای چارەنووسیان، لە ڕووی هۆیەکانی و کات و مەبەستەکەیان، بە تیپەڕبوونی چوار ساڵ بەسەر بزربوونەکەیاندا کۆتایی هاتووە.

ماددەی دووەم:

أ. تیپەڕ بوونی ئەو ماوانەی کە لە ماددەی یەکەمدا هاتوون دەبنە قەرینە و بە حوکمێک دادەنرێن بۆ مردنی بزربوەکەی کە ئەم یاسایە دەیگرێتەوە.

ب. ئەگەر ژنەکە بزر بوویێت بەڵگەی وەفاتنامەی بە حوکم بۆ دەرچوو، ئەوا مێردەکەی بۆی نییە خوشکی ژنەکەی یا ئەوانەی ناتوانێ لەگەڵ هاوسەرەکەی خۆی کۆیان بکاتەوە بیهێنێ تاکو بەتەواوی چارەنووسەکەی دیار دەکەوێت.

ماددەی سێیەم:

أ. دادگای تایبەت بەڵگەی مردنی ئەو بزربووەی کە ئەم یاسایە دەیگرێتەوە دەردەچوونێ لەسەر داوایەکی پێشکەش کراو لە لایەن یەکێک لە خزمەکانی تاکو ڕادەی پلەی چوارەم و ئەوەش دوای پەیداکردنی بەڵگەی شایەدییە، لە لایەنێکی کارگێڕیی تایبەت، کە پیشگیریی بکات و دەسنیشانی یەکێک لەو حاڵەتانە بکات کە بزربووەکە دەگرنەوە و لە ماددەی یەکەمی ئەم یاسایەدا هاتوون.

ب. لەکاتی نەبوونی خاوەنی پەیوەندیی لەو پلانەی کە لە بڕگە (١) باس کراون، لەم بارەدا هەموو خاوەن بەرژەوەندییەک یان لایەنێکی حکومەتی بۆیان هەیە دوای دەرچوواندنی بەڵگەی وەفاتنامە بەپێی ئەوانەی سەرەوە بکات.

ماددەی چوارەم: دادگای شوێنی دانیشتنی داواکاری بەڵگە وەفاتنامە یان شوێنی بوونی ئەو لایەنە حکومەتییەی کە داوای بەڵگەکە دەکات، بە دادگای تایبەتمەندی دەرچوواندنی بەڵگەی وەفاتنامەی بزربووەکە دادەنرێ، کە ئەم یاسایە دەیگرێتەوە، هەروەها قەسامی شەرعی یاسایی کە بەپێی بەڵگەی ناوبراو دەرچووێنراون ئەمەش بە دەرە لە حوکمەکانی بڕگەی یەکەمی ماددەی (٣٠٥)ی دادگاییکردنی شارستانی ژمارە (٨٣)ی ساڵی ١٩٦٩.

ماددەی پێنجەم: ڕۆژی دەرچوواندنی بەڵگەی وەفاتنامە بەمێژوویێک دادەنرێت بۆ مردنی ئەو بزربووەی کە ئەم یاسایە دەیگرێتەوە وەک حوکمێک و، ژنی بزربووەکەش پێویستە خۆی بە (عیددەی مردن) ببەستێتەوە کە چوار مانگ و (دە) ڕۆژە لە مێژووی دەرچوونی بەڵگەکەوە.

ماددەی شەشەم: لە بارێکدا کە ئیسپات بوو لەپاش دەرچوونی بەڵگەی مردنەکەی، بزربووەکە زیندووە، ئەوا حوکمەکانی ماددەی یەکەمی یاسای باری کەسایەتی ژمارە (١٨٨) ی ساڵی ١٩٥٩ی هەموار کراو و حوکمەکانی یاسای چاودێری ناکامڵەکانی (قاصرین)ی ژمارە (٧٨)ی ساڵی ١٩٨٠ی بەسەردا دەسەپێنرێ.

ماددەی حەوتەم: بەڵگەی ئەو وەفاتنامەیەی کە بەپێی ئەم یاسایە دەرچووە، دەکەوێتە بەر ڕێگەکانی تانووت لێدان کە لە فەسڵی دووەم و ماددەی (٢١٦)ی یاسای دادگاییکردنی شارستانی ژمارە (٨٣)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراودا هاتوون.

ماددەی هەشتەم:

١. دوو دینار ڕەسم لە تۆمارکردنی بەڵگەی وەفاتنامە وەردەگیرێ کە بەپێی ئەم یاسایە دەرچووە.

٢. بەڵگەی وەفاتنامەی دەرچوێنراو لە ڕەسمی پوول و ئەو غەرامەیەی کە لە یاسا کارپێکراوەکاندا هاتووە دەبووردرێ.

٣. قەسامی شەرعی و یاسایی کە بە گوێرەی بەڵگەی وەفاتنامە ڕێکخراون و بەپێی ئەم یاسایە دەرچوون، لە ڕەسمەکانی دادوەری دەبووردرێن.

کار بەهیچ دەقێکی یاسایی ناکرێت کە لەگەڵ حوکمەکانی ئەم یاسایەدا ناکۆک بێت.

ماددەی دەیەم: دەبێ وەزارەتەکانی داد و ناوخۆ ڕێنمایی پێویست بۆ جێبەجێ کردنی ئەم یاسایە هەر یەکەیان بەپێی تایبەتمەندی خۆی دەربکات.

ماددەی یازدەیەم: دەبێ ئەنجوومەنی وەزیران حوکمەکانی ئەم یاسایە جێبەجێ بکەن.

ماددەی دوازدەیەم: ئەم یاسایە لە ڕۆژی دەرچوونییەوە جێبەجێ دەکرێت و لە ڕۆژنامەی ڕەسمیشدا بڵاو دەکرێتەوە.

جوهر نامق سالم

سەرۆکی ئەنجوومەنی نیشتمانی کوردستانی عێراق

سەرچاوەکان

أ/سەرچاوەکان بەزمانی کوردی:

١- قورئانی پیرۆز
٢- ئەمین قادر مینە، ئەمنی ستراتیجی عێراق و سێکۆچکەی بەعسیان، تەرحیل تەعریب تەبعیس، چاپی دووەم سلێمانی.
٣- ئیسماعیل بێشکچی، کوردستان کۆلۆنییەکانی نێودەوڵەتی، وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە ڕێبوار ڕەشید، هەولێر/ ١٩٩٣.
٤- برهان قانع، بنچینە کۆمەڵایەتییەکانی ئافرەتی لادێ نشینی کوردەواری، بەغدا - ١٩٧٩.
٥- تیشکێک لەسەر نرکە و ناڵەی بەناو ئەنفالەکان، لە بڵاوکراوەکانی بزووتنەوەی ئیسلامی لە کوردستانی عێراقدا.
٦- (MEW)، جینۆساید لە عێراقدا و پەلاماری ئەنفال بۆ سەر کورد، وەرگێڕانی سیامەندی موفتی زادە، سلێمانی - ١٩٩٩.
٧- جیاکاری دژی ژن، ناوەندی مافەکانی مرۆڤی نەتەوە یەکگرتووەکان، هەولێر - ٢٠٠٠.
٨- حوسێن محەمەد عەزیز، کورد و شۆڕش و هەلی مێژوویی، سلێمانی - ٢٠٠٠
٩- د. ئەحمەد بابکر میراودەلی، لە گازبارانکردنی هەڵەبجەدا کێ تاوانبارە، گۆڤاری سەرخۆبوون، ژمارە (٨،٧) هاوین و پایزی- ٢٠٠١.
١٠- د. ڕەشاد میران، یوسف دزەیی، گۆڤاری سەنتەری برایەتی، ژمارە (١٩)ی بەهاری ٢٠٠١.
١١- د. کەمال مەزهەر، ئافرەت لە مێژوودا، کورتە باسێکی مێژوویی و کۆمەڵایەتی، بەغدا - ١٩٧٩.
١٢- ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ، ژمارە (٦٩) ڕۆژی ١٧/٤/ ١٩٩٢.
١٣- ڕۆژنامەی هاوڵاتی، ژمارە (٤٣) ڕۆژی ٧/ ١٠-١ ایلول، ٢٠٠١
١٤- ڕاپۆرتی ASK بۆ مافەکانی مرۆڤ لە کوردستان ساڵی ٢٠٠٠، چ (١) - ٢٠٠١
١٥- زیاد عەبدولرەحمان، تونی مەرگ، هێرشەکانی ئەنفال لە بەڵگەنامەکانی ڕژێمدا، تەوریز - ١٩٩٥.

١٦- ستران عەبدوڵڵا، ڕازەکانی تەعریب و ڕاگواستن
١٧- شیلان مستەفا، ئافرەت و ڕۆڵی کاریگەری لە کۆمەڵدا، گۆڤاری قەرەچوغ ژمارە (٥) بەهاری - ٢٠٠٠
١٨- گۆڤاری ئەنفال، ژمارە (١)، ساڵی ٢٠٠٠.
١٩- گۆڤاری بەربانگ، ژمارە (٨٧) ساڵی ١٢، ستوکهۆلهم، ١٩٩٣
٢٠- گۆڤاری هەفتەنامەی گوڵان ژ (٢١٨)، ڕۆژی ٢٠/٣/١٩٩٩
٢١- عەبدوڵڵا کەریم مەحموود، چارەنووسێکی نادیار، چەند دیمەنێک لە ئەنفالەکانەوە - ١٩٩٣.
٢٢- عەلی بەندی، ئەنفالکرنا بەهدینان، چ (١) دهۆک، ٢٠٠١
٣٢- فەرید ئەسەسەرد، کورد و مەسەلەکانی ئەمنی قەومی.
٢٤- فەیسەڵ دێهاتی، کورد لە سیستەمی نوێی جیهاندا، کوردستان هەولێر - ٢٠٠١
٢٥- مەحموود مەلا عززەت بازنەکانی ململانێ و ستراتیجی ئاسایشی نەتەوەیی کورد - ١٩٩٨
٢٦- مەلا شاخی، ئەنفالی خاڵخاڵان، سلێمانی - ٢٠٠١
٢٧- محەمەد کەریم شەیدا، نەخۆشییە دەروونییەکان و دەروون لەشییەکان (سایکۆماتی)یەکان، سلێمانی - ٢٠٠٠
٢٨- نەجات حەمید، گۆڤاری دەنگی ئافرەت، ژمارە (١٥)، ساڵی ١٩٩٨.
٢٩- هەژاری عەزیز سورمێ، کورد و جینۆساید و ئیبادەکردن، هەڵوێستی یاسایی نێودەوڵەتی - ١٩٩٨
٣٠- هیوا تاڵەبانی، بەعس و میلیتاریزەکردنی عێراق، گۆڤاری سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیجی سیاسەتی دەولی، ژ (٢) ساڵی چوارەم، تەمووزی - ١٩٩٥
٣١- یوسف دزەیی، ئەنفال کارەسات ئەنجام و ڕەهەندەکانی، هەولێر - ٢٠٠١.

ب/ سەرچاوەکان بەزمانی عەرەبی:

٣٢- ابو جعفر محمد جرير الطبري، جامع البيان عن تأويل آي آلقران ط٢، شركة ومطبعة مصطفى الحلبي - ١٩٥٤.
٣٣- ابو عبدالله محمد بن احمد الانصاري القرطبي، الجامع لاحكام القرآن، دار احياء التراث العربي، بيروت لبنان - ١٩٦٥.
٣٤- ابو هلال العسكري، القروق في اللغة، ط٦، دار العربية لكتاب، ١٩٨٣.

٣٥- الامام العلامة محمد جمال الدين القاسمي، المسمى محاسن التأويل، ط١، بيروت لبنان - ١٩٦٥.
٣٦- خليل بن احمد الفراهيدي، كتاب العين، ط٢، مؤسسة دار الهجرة - ١٩٩٠.
٣٧- د. محمد احمد گەزنەيي، حكم زوجات المفقودين في كارثة ما يسمى بالانفال.
٣٨- د. نوال السعداوي، الانثى هي الاصل، المؤسسة العربية للدراسات والنشر.
٣٩- رضا زبير زيباري، الانفال والرحلة الشاقة، دهوك - ١٩٩٥.
٤٠- قسم الاعلام في المكتب السياسي للحزب الديمقراطي الكردستاني العراق، من جرائم القتل العام في كوردستان عام ١٩٨٨، شباط - ١٩٨٩.
٤١- كنعان مكية، القسوة والصمت، الحرب والطغيان والانتفاضة في العالم العربي، أربيل - ١٩٩٦
٤٢- محمد احسان، كوردستان ودوامة الحرب، دار ئاراس للطباعة والنشر ط٢، اربيل كوردستان - ٢٠٠١

پێرست

* پێشـەکی 5
* بەشی یەکـــەم 7
یەکەم: مانا و چەمکی ئەنفال لە ڕوانگەی ئایینی ئیسلامدا 7
دووەم: ئەنفال یان قڕکردنی بەکۆمەڵ (جینۆسایدی) 13
سێیەم: کورد و مێژووی جینۆساید 19
* بەشی دووەم: کیمیاباران سەرەتایەک بۆ ئەنجامدانی ئەنفال 27
* بەشی سێیەم: ستراتیژی ڕژێمی عێراق لە ئەنجامدانی پرۆسەی ئەنفالدا 39
* بەشی چوارەم: قۆناغەکانی شاڵاوی ئەنفال (جینۆساید) 51
ئەنفالی یەکەم: لە ٢٣ی شوبات تا ١٩ی ئاداری ١٩٩٨(١) 53
ئەنفالی دووەم: هێرشەکان بۆ سەر ناوچەی قەرەداغ لە ٢٢ی ئادار تا ١ی نیسانی ١٩٨٨ ... 57
ئەنفالی سێیەم: هێرش کردنە سەر ناوچەی گەرمیان لە ٧ تا ٢٠ی نیسانی ١٩٨٨ 62
شاڵاوەکانی ئەنفالی چوارەم: هێرش بۆ سەر دۆڵی زێی بچووک لە ٣ تا ٩ی مایسی ١٩٨٨...71
شاڵاوی ئەنفالی پێنجەم و شەشەم و حەوتەم 77
قۆناغی دووەمی ئەنفال – شاڵاوەکانی ئەنفالی هەشتەم (ئەنفالی کۆتایی)
ئەنفالی بادینان ٢٥ی ئاب تا ٦ی ئەیلولی ١٩٨٨ 82
* بەشی پێنجەم: ئافرەت لە کۆمەڵی کوردەواریدا 89
* بەشی شەشەم: ئامانجی ڕژێمی عێراق لە ئەنفالکردنی ئافرەتدا 97
* بەشی حەوتەم: ئەنجام و کاریگەرییەکانی پرۆسەی ئەنفال
لەسەر باری کۆمەڵایەتی ئافرەتی کورد 107
* ئەنجـــام 115
* پاشکۆ: شاڵاوەکانی ئەنفال لە بەڵگەنامەکانی ڕژێمدا 119
* سەرچاوەکان 131